

Rodbertus: Das Kapital.

Aus dem literarischen Nachlass von Dr. Carl Rodbertus-Jagetzow. Herausgegeben von Adolf Wagner und Theophil Kozak. II. Das Kapital. Vierter socialer Brief an von Kirchmann. Berlin 1884, Puttkammer & Mühlbrecht. (XIX + 315 S.)

»Den Dom, som jeg allerede tidligere [i 1878] mente at turde fælde over Rodbertus som socialøkonomisk Autor, idet jeg kaldte ham »den økonomiske Socialismes Ricardo«, finder — om den end ikke svarer til Indholdet af nærværende Værk — sin fulde Bekræftelse ved det. Rodbertus viser her en saadan Kraft som abstrakt Tænker, som kun er de største Mestre egen. Han hører blandt dem, ja staar paa Nationaløkonomiens Omraade i Spidsen for dem.« Saaledes Adolf Wagner i det Forord (S. V—IX), hvormed han aabner dette Bind. — Ogsaa den anden Udgiver, Kozak, forudskikker Værket en Indledning (S. XI—XIX), indeholdende nogle literære Notitser vedrørende »das Kapital« og Rodbertus's øvrige literære Efterladenskaber.

Selv aabner Rodbertus dette Værk, som han — hvad der bl. A. ses af hans Breve til Dr. Rudolf Meyer, tillagde meget stor Vægt, men som han aldrig kom til at offentliggjøre — først otte Aar efter hans Død fandt Offentliggjørelsen Sted — og som han forøvrigt heller aldrig naaede at føre til Ende —, med et Résumé af sin »Rentetheori« (S. 1—34).

I sit forrige »sociale Brev« til v. Kirchmann, det »tredje« (første Gang udgivet i 1851, anden Gang i »Zur Beleuchtung der socialen Frage« I, 1875) mente Rodbertus at have ført sin første Kontrovers med

Rodbertus: Das Kapital.

Aus dem literarischen Nachlass von Dr. Carl Rodbertus-Jagetzow. Herausgegeben von Adolf Wagner und Theophil Kozak. II. Das Kapital. Vierter socialer Brief an von Kirchmann. Berlin 1884, Puttkammer & Mühlbrecht. (XIX + 315 S.)

»Den Dom, som jeg allerede tidligere [i 1878] mente at turde fælde over Rodbertus som socialøkonomisk Autor, idet jeg kaldte ham »den økonomiske Socialismes Ricardo«, finder — om den end ikke svarer til Indholdet af nærværende Værk — sin fulde Bekræftelse ved det. Rodbertus viser her en saadan Kraft som abstrakt Tænker, som kun er de største Mestre egen. Han hører blandt dem, ja staar paa Nationaløkonomiens Omraade i Spidsen for dem.« Saaledes Adolf Wagner i det Forord (S. V—IX), hvormed han aabner dette Bind. — Ogsaa den anden Udgiver, Kozak, forudskikker Værket en Indledning (S. XI—XIX), indeholdende nogle literære Notitser vedrørende »das Kapital« og Rodbertus's øvrige literære Efterladenskaber.

Selv aabner Rodbertus dette Værk, som han — hvad der bl. A. ses af hans Breve til Dr. Rudolf Meyer, tillagde meget stor Vægt, men som han aldrig kom til at offentliggjøre — først otte Aar efter hans Død fandt Offentliggjørelsen Sted — og som han forøvrigt heller aldrig naaede at føre til Ende —, med et Résumé af sin »Rentetheori« (S. 1—34).

I sit forrige »sociale Brev« til v. Kirchmann, det »tredje« (første Gang udgivet i 1851, anden Gang i »Zur Beleuchtung der socialen Frage« I, 1875) mente Rodbertus at have ført sin første Kontrovers med

Kirchmann til Ende, ved at bevise, at Pauperismen ikke kan skyldes nogen tiltagende Uproduktivitet i Agerbruget, idet tværtimod det landøkonomiske Arbejde, ligesom det industrielle Arbejde, om end ikke altid netop i samme Grad, bestandig bliver mere produktivt, hvad der baade følger af dets Natur og navnlig bevises af dets Historie og Statistik. Samtidig kom han ind paa Grundlovene for Fordelingen af Nationalindkomsten. Hans Udgangspunkt var: at den samlede Nationalindkomst ikke er Andet end Udbyttet af det nationale Arbejde (tidligere og nuværende), — en Sætning, som ganske vist ogsaa de orthodoxe, engelske Nationaløkonomer hyldede, — men ud af hvilken de ikke ret forstod at drage Konklusionerne. Naar Zachariæ allerede sagde: Jordrenten er »et Afdrag fra Arbejdslønnen, som, naar Jorden ingen Ejere havde, ganske vilde tilfalde Arbejderen«, saa udvider R. denne Sætning og hævder: ogsaa Kapitalrenten er et Afdrag fra Lønnen, der, naar Kapitalen ingen Privatbesiddere havde, ganske vilde tilfalde Arbejderen. Alene den private Jord- og Kapitalejendomsret, alene denne positive Retsinstitution, der ogsaa skaffer Jord- og Kapitalbesidderne Ejendomsret over Arbejdsproduktet og derfor tvinger Arbejderne til at nøje sig med en lille Del af deres eget Produkt, — alene denne positive Retsinstitution er det, der deler Udbyttet af (nuværende og tidligere) Arbejde i Arbejds løn og Rente (o: dels Jord-, dels Kapitalrente). Ved Ophævelsen af Kapital- og Jordrenten vilde ikke Produktværdien falde, men Arbejderne vilde faa de Dele af deres Arbejdsprodukt tilbage, som Renteoppebærerne have unddraget dem. Spørgsmaalet om en saadan Ophævelse er mulig, vil R. søge at besvare i dette »fjerde sociale Brev«, og — imod Proudhon og Socialisterne — kommer han til det Resultat, at saalænge der bestaar privat Ejendomsret over Kapitalen, er det umuligt at levere Kapitalen gratis; men ligeoverfor de orthodoxe Nationaløkonomer kommer han til det Resultat, at naar den private Ejendomsret over Kapitalen ophæves, kan ogsaa »Kapitaldannelsen ved Opsparing« falde bort, uden at Noget derfor skulde hindre Samfundet i økonomisk at skride frem. Det forstaar sig, at en særlig økonomisk Organisation vil være nødvendig, naar dette skulde kunne finde Sted, og dennes Grundtræk vil R. da meddele i dette sit fjerde Brev.

I dette Brev vil R. behandle det, han kalder sin »anden Kontrovers« med Kirchmann (S. 34 fgg.). Medens Kirchmann saa Aarsagen til Handelskriserne i Arbejdslønnens Utilstrækkelighed, gjør R. gjældende, at Aarsagen ingenlunde er at søge deri, men deri, at den relative Arbejdsløn, Arbejdslønnen som Andel af Produktværdien, falder samtidigt med, at Produktiviteten stiger: det, det kommer an paa, naar Talen er om Handelskriserne, er ikke Størrelsen af Arbejdslønnen i og for sig; men det, det kommer an paa, er: at den relative Arbejdsløn holder Skridt med Stigningen i Arbejdets Produktivitet. Men man mærke sig: her er ikke Tale om Grundene til Pauperismen, men om Handelskriserne: jo mindre Andel i Nationalproduktet, der indrømmes Arbejderne, desto ynkeligere er tilvisse deres Kaar, og R. hører tilvisse ikke til dem, der forsvare Arbejdslønnens Knap-
hed; — kun hævder han, at Handelskrisernes Aarsag ikke er at søge i denne Knap-
hed, men i, at Lønnen, som Andel betragtet, ikke holder Skridt med Produktiviteten. Den Vægt — udvikler R. — som Enhver øver paa de enkelte Varers Marked, den Vægt med hvilken han forstærker Efterspørgslen derefter, opmuntrer til Produktion og skaffer Afsætning, bestemmes i vor Tid ikke ved den Masse Produkt han producerer, men udelukkende ved den Andel, han faar af Produktets Værdi. Hvad der her gjælder om de Enkelte, gjælder ogsaa om Klasserne: kun i Forhold til deres Andel i Nationalproduktet øve de Indflydelse paa Markedet, paa Produktionen, paa Afsætningen, paa Tilfredsstillelsen af deres egne Fornødenheder. I Overensstemmelse med Størrelsen af de forskjellige Klassers Andele i Nationalproduktet maa Driftsherrerne se at indrette Produktionen af de Varesorter, der kjøbes af de respektive Klasser. Er Produktionen for lille, skal Efterspørgslen nok snart faa den op. Overskrider Produktionen af enkelte Varer den Grænse, der gives ved Størrelsen af de paagjældende Konsumentklassers Kjøbekraft (o: deres Andel i Nationalproduktet), saa indtræder den Overproduktion, som Grund- og Kapital-ejendommen uundgaaelig fra Tid til anden fører med sig. Er derimod de enkelte Produktioners Omfang nøje stemmende med Størrelsen af de tilsvarende Andele, saa have Driftsherrerne opfyldt deres Opgave, og Na-

tionalproduktionen svarer netop til den ved den nationale Fordeling berettigede nationale Forbrug. Men de Andele, mellem hvilke Nationalproduktet fordeler sig, forandre sig bestandigt, og der kommer derved et Usikkerhedens Moment ind i Produktionen. Og Forandringen gaar i denne Retning: Produktiviteten stiger og stiger, og vil vedblive at stige, saalænge den menneskelige Aand er i Besiddelse af Frihed og Udviklingsevne; men den Andel i Nationalproduktet, der tilfalder Befolkningens store Masse (Arbejdslønnen!) stiger ikke i nogen tilsvarende Grad. Det synes Nationaløkonomerne i Almindelighed ikke at have betænkt. De have ikke tænkt over Betydningen af den Usikkerhed, der maa komme i Produktionen, naar dennes Betingelser idelig forrykkes, forrykkes paa en uimodstaaelig Maade, — men uden strax at tildrage sig Opmærksomhed. De have ikke tænkt over Betydningen af det stedse større, stedse uhyggeligere Brud mellem Samfundsklasserne, der fremkommer derved, at medens Produktiviteten stiger, saa falder den ene Andel i Udbyttet — den store Befolkning, Arbejdslønnen —, medens den anden — Renten — stiger. Altsaa: Pauperisme og Handelskriser, Pauperisme fremkaldt ved Handelskriser, paa den ene Side, — Opbunkning af Rigdomme paa den anden Side; Forstyrrelse af de økonomiske Forhold; Tilintetgjørelse af den tidligere Forholdsmæssighed.

Kirchmann havde paa den ene Side henvist til, at Arbejdslønnens Knaphed medfører, at Arbejderne, de Fattige, ikke kunne købe tilstrækkeligt til at forhindre, at en fra Tid til anden for vidt dreven Produktion fører til en »Absatzstockung«, og paa den anden Side havde han gjort gjældende, at Kapitalisterne, de Rige, ikke ville: ordinære Varer kunne Kapitalisterne, hvis Midler ganske vist ere store, men hvis Tal er ringe, begribeligvis kun konsumere et mindre Kvantum af, og Luxusvarer ville de ikke købe i et saadant Omfang, som deres Midler i og for sig tillade dem: thi de »spare«, og saaledes kommer Kirchmann til at opstille denne Sætning, der, som han selv siger, staar i »grel Modstrid« med Nationaløkonomernes sædvanlige Paastand, at »at spare« er en Hovedbetingelse for Nationernes Velstand, — denne Sætning: »der konsumeres for lidt af Luxusvarer, med andre Ord: Kapitalisterne, d. v. s. de, der have Midlerne til

Konsumtion, konsumere for lidt.« Det Urigtige i disse Kirchmanns Anskuelser paaviser R., men er han end uenig med ham, saa giver han ham dog Ret i, at Nationaløkonomerne pleje at misforstaa og at overvurdere Betydningen af »Opsparingerne«. »De tillægge denne Operation en absolut Betydning, medens den kun har en relativ. De aflede navnlig Opsparingens Nødvendighed af selve Kapitalens Natur, medens de kun skulde have afledet den af Tilstedeværelsen af Kapitalejendom.« Og Grunden er, at »de identificere eller forvekle Produktivitet, Kapital og Kapitalejendom, — en Forvexling, der er saa meget værre, fordi netop af den er hin fordærlige Vildfarelse udsprungen, der i Forøgelsen af et Lands Kapital ser den eneste Mulighed for en Forbedring af de arbejdende Klassers Kaar.« Saaledes føler R. sig opfordret til, for at klare Spare-Begrebet, at anstille en alsidig »Undersøgelse over Kapitalen« (S. 71—315). Undersøgelsen er rent theoretisk; — »men skulde jeg have Ret i mine Udviklinger, vil med Tiden hverken den almindelige Forstaaelse af dem eller de praktiske Følger udeblive.« Det synes at have været hans Hensigt efter denne Undersøgelse at fortsætte sine Betragtninger over Handelskriserne; — dertil kom det imidlertid aldrig.

R. vil besvare fire Spørgsmaal: 1. Hvori bestaar Kapitalen? 2. Hvorledes opstaa og forøges Kapitalen? 3. Hvorledes reproducerer Kapitalen sig? 4. I hvilket Forhold staa Kapitalen til Indkomsten? —

Bastiat siger i sine »Harmonies économiques« i Begyndelsen af Kapitlet om Kapitalen: »De økonomiske Love virke overalt ifølge deres Princip paa samme Maade, hvadenten Talen er om en Mængde Mennesker, om To eller om En, der ved Omstændighederne tvinges til at leve isoleret. Denne Enkelte vilde, hvis han overhovedet en Tidlang kunde leve saaledes, blot i én Person være Kapitalist, Driftsherre, Arbejder, Producent og Konsument, og den hele økonomiske Udvikling maatte fuldbyrdes i ham alene. Vilde han kun med Opmærksomhed iagttage hvert Element i denne Udvikling — Trangen, Arbejdet, Tilfredsstillelsen, den Nytte, som Naturen leverer gratis, og den, der koster Arbejde (»l'utilité gratuite et l'utilité onereuse«), — saa vilde han dog kunne faa en rigtig Forestilling om den hele økonomiske Mekanisme, skjønt denne vilde være redu-

ceret til sit simpleste Udtryk.« — Med dette Citat aabner R. sin Undersøgelse, men han svarer Bastiat, at den rent individualistiske Betragtning, der kommer til Orde i de citerede Linjer, er »grundfalsk«.

For det Første mangler i den isolerede Husholdning, under den rene Individualisme, alt nationaløkonomisk Stof. Dette kommer først frem ved Arbejdets Deling, — og Arbejdets Deling existerer jo netop ikke, hvor Individene leve isolerede. Under den rene Individualisme maa der ganske vist ogsaa gives økonomiske Begreber: Trang, Tilfredsstillelsesmiddel, Arbejde, Produktion, Produkt, Konsumtion. Der maa ogsaa udføres visse økonomiske Virksomheder: saadanne, der referere sig til Produktionen, og hvis øverste Regel vil være: med saa faa Omkostninger (Arbejde) som muligt at frembringe saa meget Produkt som muligt, — og saadanne, der referere sig til Konsumtionen, og hvis højeste Regel vil være: med saa lidet Produkt som muligt at tilfredsstille saa stor en Trang som mulig. Der maa altsaa her være en Husholdning, en Produktions- og en Konsumtionshusholdning, — men alle Forestillinger om og Virksomheder vedrørende en national (social) Trang, en national Produktion, en Nationalkapital mangle, og ligeledes mangle alle Begreber og Virksomheder vedrørende Varernes Fordeling og Cirkulation, deres Bytteværdi, Penge. Og saa fremdeles. Med stor Klarhed udvikler R., hvorledes der »med Arbejdets Deling fremstaar et Fællesskab [»Kommunisme« kalder han det] mellem Individene, — et Fællesskab, der paa trykker alle den isolerende Husholdnings Begreber en ny Karakter, der undrager dem fra den enkeltstaaende Produktions- og Konsumtionsøkonomis Væsen og Omraade, — der fremdeles føjer andre økonomiske Begreber til, til hvilke endog Analogier mangler i den isolerede Økonomi, — der endelig udkræver en Række ny økonomiske Virksomheder, der i Forening med hine ny økonomiske Begreber samle sig til en Samfundsøkonomi.« Ved Arbejdets Deling mellem Individene har det økonomiske System i alle Forhold antaget en »kommunistisk« Karakter, som det ikke kan fornægte. For en stor Del (— men dog for en langt mindre Del end man ved en flygtig Betragtning ofte tror —) er denne »Kommunisme« vel ikke af

»retlig« Natur, — men det er i ethvert Fald »faktisk« Kommunisme, — og »hvorfor«, spørger R., »skulde man forbyde sig at betegne Sagen med det mest betegnende Udtryk?« »At man nutildags indskrænker Begrebet Kommunisme til at gjælde en Tilstand, hvor den offentlige Magt vilkaarligt fordeler Produkterne, er en Vildfarelse, der allerede har haft slemme theoretiske Følger, og som ogsaa praktisk kan have sine skæbnesvangre Følger.«*) Men naturligvis betyder Udtrykket

*) »Jeg har her,« bemærker R. i en længere Note S. 91—96, »overalt hvor jeg valgte Betegnelsen »kommunistisk«, med Vilje kaldt Sagen ved dens rette Navn. For alvorlige Mænd er det uværdigt at tilkaste hverandre Beskyldningen for Kommunisme [resp. Socialisme] som en Bold. Naar Kreuzzeitungs-Partiet benytter »Kommunismen« som en Bussemænd til at skræmme Samfundet tilbage til Virkeliggjørelsen af dette Partis Statsideal, saa betyder det blot, at dette Parti foretrækker den middelalderlige Kommunisme for en anden ... Forskjellen er kun den, at den middelalderlige Kommunisme fuldbyrdes i mindre Kredse og tillige kun kan falde ud til Fordel for faa, medens den af de liberale Ideer søgte, men ikke fundne Kommunisme mere vil brede sig over Alle og lade Alle faa Del i Fordelene ved den. Kun den rene Individualisme, der ikke ser Skoven for lutter Træer, og som aldrig kan have tænkt over Betydningen af Arbejdets Deling, den ethiske Ordning og Folkebevidstheden, er berettiget til baade ligeoverfor den reaktionære og den liberale Opfattelse at tale om »Kommunisme«, — men har rigtignok allermindst Ret til i den Anledning at gjøre nogen Bebrejdelse; thi hine kommunistiske Partier stride i det Mindste om det relativt Sande; Individualismen, derimod, negerer det Sande overhovedet. Sagen forholder sig tværtimod saaledes: at først ved Individualismens Indskrænkning ved Kommunisme begynder Samfundet overhovedet; at Samfundets Væsen netop er Kommunisme, at endelig Historiens Gang ikke bestaar i Andet end Kommunismens Almindeliggjørelse. Denne Opfattelse gjør hverken noget Skaar i »Friheden« eller i »Ligheden«, og dette saa lidet, at tværtimod enhver Almindeliggjørelse af Kommunismen ogsaa nødvendig betinger mere »Frihed« og mere »Lighed«. Derimod, i jo mindre og snævrere Kredse Kommunismen trækker sig tilbage og afslutter sig, desto mere ufrit og ulige bliver ogsaa Individet, indtil det paa det Punkt, hvor den vilde slaa om i den rene Individualisme, ikke vilde være Andet end — det ufri og ulige Dyr . . . Derfor var altid i alle store verdenshistoriske Bevægelser det dybeste og det væsentlige Spørgsmaal dette: hvorvidt Kommunismen lod sig almindeliggjøre uden Fare for at ville forfejle de ny i deres videre Kredse søgte Fordele og dertil at tabe de hidtil i de snævrere Kredse opnaaede. Men Maalet for Almindelig-

»Arbejdets Deling« hos R. noget Dybere, noget Videre end den blot Produktionen forøgende, lokale og teknologiske »Arbejdets Deling«, der foresvæver dem, som, naar Talen er om »Arbejdets Deling«, blot have Adam Smiths berømte Knappenaal-Exempel i Tankerne.

Efter paa en fortræffelig Maade at have paavist »Statsøkonomiens Afledning af Arbejdets Deling« (S. 73—109) udvikler han, at denne »Statsøkonomi« eller »Nationaløkonomi« eller bedre (thi Tillægsordet »national« er i Virkeligheden vildledende): »Samfundsøkonomi« har en saare forskjellig Karakter, alt eftersom den er forbunden med Grund- og Kapitalejendom, eller den ikke er det.

Man er kun altfor ofte tilbøjelig til at betragte Arbejdet ogsaa som Jord- og Kapitalejendommens Princip. Med Urette! Arbejdet skulde være Ejendommens eneste Princip, — men Jord- og Kapitalejendommen er netop en Krænkelse af dette Princip. Jord- og Kapitalejendommens betydeligste Virkning er netop den: at Produktet ikke tilhører Arbejderne som Ejendom, men andre Privatpersoner, nemlig Besidderne af Jorden og Kapitalen. Ganske vist ere disse undertiden Medarbejdere, hyppigere dog Ledere (Dirigenter) af Produktionen, og udøve som saadanne en anden Art Arbejde, der ogsaa har Krav paa Godtgjørelse. Men hverken som Medarbejdere eller som Dirigenter, men udelukkende i Kraft af deres Besiddelse af Jorden og Kapitalen blive de Ejere af Produktet, ogsaa af andre Arbejderes, og disse faa, som Arbejdere, aldrig Ejendom over deres eget Produkt. Hvor stærkt dette Forhold end maatte staa i Strid med den naturlige Retsfølelse, — det bestaar dog!

Hvorledes skal dette kunne rettes? og hvad skal der træde i Stedet derfor? Umuligt — svarer R. med Eftertryk —, umuligt Arbejderens individuelle Ejendom over hans umiddelbare Produkt, naar ikke Arbejdets

gjørelsen er et betinget, — betinget ved Omfanget af Arbejdsdelingens Virksomhed, den ethiske Ordningens indre Styrke og Folkebevidsthedens Højde og Overensstemmelse ... Den nuværende Partistrid er da væsenlig en Strid mellem Middelalderens Kommunisme og den moderne Kommunisme. Berettiget er Striden kun mellem to kommunistiske Systemer.

Deling, — og altsaa Samfundet, der jo kun kommer frem gennem Arbejdets Deling — skal ophøre!

Der er dem, hvem denne Paastand vil synes mærkelig. Men jeg spørger Dem, Hr. von Kirchmann, hvorledes skulde Spidsen paa en Knappenaal — ikke engang denne Spidses Metal — kunne tilhøre Nogen som individuel Ejendom? Hvad er overhovedet, fysisk forstaaet, det individuelle Produkt, der skyldes hver enkelt af de halvtredsindstyve Arbejdere, der i Fællesskab arbejde paa en stor Gaard? En saadan individuel Arbejder-Ejendom er en komplet Umulighed. Enten maa Forholdet være som nu med privat Jord- og Kapitalejendom, hvor alt saa mange Andres Arbejdsprodukt tilhører En, eller ogsaa maa Jorden og Kapitalen være Samfundets Ejendom, saaledes at der indrømmes de Enkelte en Værdiandel i det fælles Produkt. I begge Tilfælde gaar Arbejderen glip af en individuel Ejendom over sit umiddelbare Produkt. Men i det første Tilfælde mister han tillige den Værdiandel, der udgjør Jord- og Kapitalejerens Rente, medens denne Værdiandel derimod i det sidste Tilfælde sikres ham.

R. skildrer saa, hvorledes en Centralautoritet vilde have at afpasse Nationalproduktionen efter Nationalbehovet, at holde Nationalproduktet paa Højde med de produktive Midler, og at ordne Nationalindkomstens Fordeling saaledes, at den Indkomst, hver Enkelt vilde komme til at oppebære, netop vilde svare til det præsterede Arbejde. Saavel med Hensyn til Produktionen som med Hensyn til Fordelingen vilde, mener han, den mest fuldkomne Ordning her kunne opnaas; i alt Fald vilde enhver nationaløkonomisk Fejl her være utænkelig. Ogsaa mener han, at de praktiske Vanskeligheder for Ordningens Virkeliggjørelse ingenlunde vilde være store. — I dette Afsnit er det, at R.s Betragtninger over »Normalarbejdsdagen« findes; jfr. R.s Afhandling om »Normalarbejdsdagen« i Rudolf Meyers »Berliner Revue«, 1871. Men i R.s Mund betyder »Normalarbejdsdag« noget ganske Andet end en slet og ret normal Tids-Arbejdsdag: den er tillige en normal Værk-Arbejdsdag, og ved at kombinere disse to Arter af Arbejdsdag skulde det opnaas, at Lønnen kunde beregnes efter det »normale Arbejde.« Vanskelighederne, der rejse sig derfra, at det ene Arbejde er det andet uligt, og at den ene Arbejder ikke er som den anden,

vilde, mener han, lettelig kunne overvindes. Begribeligvis maatte de af Centralautoriteten (eller under dens Kontrol) fastsatte Lønninger revideres fra Tid til anden, alt eftersom Produktiviteten stiger. Det udvikles tillige, at det ikke gaar an at udbetale Lønningen i Nutidens Metalpenge, men at der maatte organiseres et nyt Pengesystem, hvorefter der skulde meddeles hver enkelt Producent en Attest for det af ham præsterede normale Arbejde, en Anvisning paa saa megen Værdi som af ham produceret, en Anvisning, som han i Samfundets Magasiner kunde ombytte med Varer paa samme Maade som man nu i de Privates Butiker køber Varer for Penge. (S. 109—160).

I det af R. skildrede Samfund skal Nationalindkomsten fordeles mellem de enkelte Producenter efter retfærdige Principer, og saaledes at den Andel (altsaa: Værdi-Andel), der tilfalder den Enkelte, bliver hans Ejendom; — men i det bestaaende Samfund er det ikke blot Nationalindkomsten, der fordeles til individuel Ejendom, men det hele Land og det samlede Nationalprodukt er fra Begyndelsen til Enden Privatejendom, — og ikke Producenternes, men et forholdsvis lille Antal andre Privatpersoners, nemlig Jord- og Kapitalbesiddernes, — Jord- og Kapitalbesidderne, der netop som saadanne ikke ere Producenter eller Arbejdere. Disse raade over Jorden og Kapitalen, og med deres »Formue« eller »Ejendom« kunne de skalte og valte, som om det var deres Arbejdsprodukt, uagtet det er Andres Arbejdsprodukt. Medens altsaa i den af R. skildrede Samfundsorden uden privat Jord- og Kapitalejendom en social Centralautoritet giver Normer for Produktionen og for de producerede Værdiers Fordeling, saa fungere i det bestaaende Samfund med privat Jord- og Kapitalejendom hovedsagelig Jord- og Kapitalejerne som Samfundets statsøkonomiske Organer. De ere Samfundets fødte, arvelige statsøkonomiske Embedsmænd, — ligervis som Fødsel og Arveret tidligere ogsaa skabte andre Embedsmænd, indtil deres saakaldte »Ret« sønderbrødes ved Sammenstødet med Spørgsmaalet, om det ikke var bedre at tilkjende Embedsmændene Embedet ved Udnævnelse end ved Fødsel. Og ere de sociale Organer i vort Samfund ganske forskellige fra Organerne i et Samfund uden privat Jord- og Kapitalejendom, saa er ogsaa den Maade, hvorpaa

disse vort Samfunds arvelige Embedsmænd udøve deres statsøkonomiske Funktioner, ganske forskjellig fra den Maade, hvorpaa den sociale Centralavtoritet i R.s Samfundet arbejder.

Fremfor Alt springer et Karaktertræk, der overhovedet tilhører arvelige Embedsmænd, i Øjnene: de udøve deres Funktion nærmest i egen Interesse! Den sociale Avtoritet i det af R. anbefalede Samfund rettede sin Virksomhed umiddelbart paa Opnaaelsen af de statsøkonomiske Formaal. De private Jord- og Kapital ejere have derimod nærmest blot deres egen Privatinteresse for Øje, og opnaas Samfundets statsøkonomiske Formaal gennem deres Virksomhed, er dette Resultat i ethvert Fald kun et ganske middelbart og sekundært. Selv vort Samfunds »Finansminister« (den Smule statsøkonomisk Avtoritet, vi have) er for Størstedelen opfyldt af sit Embedes Privatinteresse og har mere de offentlige Financers end Samfundets Velfærd for Øje. Nationaløkonomerne have da heller ikke stærkere kunnet anerkjende dette, end naar de saagodtsom ganske tabte Blikket for den sociale Side af Jord- og Kapitalejernes Funktioner og hævede Egennyttens til en social Dyds Rang og Værdighed. Kun deres Morals Blindhed er at beundre! Men det, at de private Jord- og Kapitalejere kun ere opfyldte af Tanken om deres egen Fordel, er kun et af de Skjær, hvorpaa Varetagelsen af Samfundets Tarv let strander. Disse Enkeltpersoner kunne desuden heller ikke have noget Overblik over Nationalbehovets Omfang og Beskaffenhed; de virke hver for sig, uafhængige af hverandre; — forene de sig engang imellem, er det blot for at aftale kunstigt opskruede Priser, altsaa for at sammensværge sig imod Samfundet. Hin Centralavtoritet, derimod, overskuede med ét Blik Nationalbehovet og ledede med én Haand Nationalproduktionen, saa at der ikke var nogen Fare for at der skulde blive produceret en to Gange større Kvantitet, end Behovet til den eller hin Vare medfører; — i vort Samfund arbejde Tusinder af Enkeltpersoner, uafhængige af hverandre, uden at den ene aner, hvad eller hvormeget den anden producerer. Og endelig Fordelingen! Centralavtoriteten i R.s Samfund vilde foreskrive Normer for Produktets Fordeling, — Normer, der vilde være at forandre efterhaanden som Produktiviteten stiger. I vort Samfund, derimod, ere Arbejd-

erne, Producenterne, henviste til at søge Overenskomst med Jord- og Kapitalbesidderne, Ikke-Producenterne, om Fordelingen af det Produkt, som Arbejderne have frembragt. Overenskomsten siges at være »fri«; — i vort Samfund er den imidlertid underkastet saadanne Love, at Arbejdslønnen altid maa gravitere ned imod det Minimum, der er nødvendigt for at Arbejderne kunne friste Livet og forplante sig. Og fra Fordelene ved Produktivitets Stigning ere Arbejderne her holdte ude, — omend dette Forholds sande Beskaffenhed ofte bliver endel tilsløret derved, at den i Metalpenge udbetalte Løn nominelt kan stige. — Med levende Farver skildrer R. alle de mislige Følger af disse Forhold. (S. 160—210).

Han føler sig derefter foranlediget til at tage den af ham anbefalede Ordning i Forsvar mod de Beskyldninger, »Kommunismen« sædvanlig er Gjenstand for (S. 210—230). Disse Beskyldninger, hævder han, ramme slet ikke den kommunistiske Ordning, som han fører Ordet for. Tværtimod vil først under den sande Ejendom blive respekteret, vil først under den Personligheden frit kunne udfolde sig.

Respekteres maaske Ejendomsretten i det bestaaende Samfund? Hvori bestaar Ejendomsretten principielt? I den ubegrænsede Ret over vort eget Arbejdes Udbytte! Et andet Svar vilde bringe os i Konflikt med Folkets Retsbevidsthed. Men de herskende Ejendomsforhold ere jo en bestandig Krænkelser af dette Ejendomsprincip. De adskille sig vel i Grad, men ikke principielt fra Slaveriet. Under Slaveriet herske nogle Faa over Arbejdernes Person; i vort Samfund herske Jord- og Kapitalejerne over Arbejdernes Arbejde; i begge Tilfælde mister Arbejderen, hvad han har frembragt, eller dog Størstedelen deraf. Slaveriet udtaler sig aabenlyst; Jord- og Kapitalejendommen dækker sig bag Sofismer; Forskjellen er blot som mellem Brutalitet og Hykleri. — Og hvad er det for en Frihed, som findes i det bestaaende Samfund?! Hvori bestaar overhovedet Frihed? Ikke (hvad Individualisterne og desværre ogsaa en Del af Demokratiet tror) i Uafhængighed af en social Vilje, en social Moral, men i Uafhængighed af en anden individuel Vilje, en anden individuel Moral. Men den nu bestaaende personlige Frihed er for de Fleste ikke Andet end en bestandig Afhængighed af

andre Individens Vilje og Moral. Saalænge der findes Jord- og Kapitalejere, findes der ogsaa »Herrer«. — Og bestaar der virkelig Ligeberettigelse i vort Samfund?! Hvad er Ligeberettigelse? Det samme Krav paa de ydre sociale Forbetingelser, der ere nødvendige for Individet, naar det, i Forhold til sit Bidrag, skal faa Del i det sociale Livs Frugter. Nutidens sociale Liv er langt fra saadan Ligeberettigelse. Nominelt have vi vel Lighed for Loven, men al den Ligeberettigelse, der formelt er bleven proklameret, savner sit virkelige Indhold, saalænge den økonomiske Ordning er en saadan, at Arbejdslønnen trykkes ned til det »nødvendige Underhold«, hvorved Arbejdernes Dannelse og Kultur trykkes ned til et Niveau, der svarer til langt mere barbariske Tider, end dem, vi leve i. Nej, Socialisternes Modstandere skulde være varsomme med at beskyldes Socialismen for at krænke Ejendomsretten, Friheden og Ligeberettigheden; — netop i det Samfund, som de (Socialisternes Modstandere) søge at forsvare, er Ejendomsret, Frihed og Ligeberettigelse forvanskede, forvanskede til Ukjendelighed.

R. er overbevist om, at den Tid vil komme, da den private Jord- og Kapitalejendom bliver ophævet. — Han er overbevist derom, fordi han ikke kan tro, at den kommunistiske Ide skulde mangle Sandhed og dog være udødelig, som den har vist sig at være. Under alle større sociale Rystelser, hvoraf ny Tider fremgaa, træder den kommunistiske Ide frem, — Kristendommen, Reformationen, Revolutionerne. Fra Plato til den nyeste Tid have Mænd af alle Stænder, Theoretikere og Praktikere, uden egennyttige Hensigter, en Række af de ædleste og mest indsigtfulde Mænd sluttet sig til den kommunistiske Ide, — og dog skulde den være ganske falsk! — Han er overbevist om, at den vil trænge igjennem, fordi Udviklingen paa det praktiske Livs Omraader (Samfærdselsvæsenet, Retsudviklingen, Sæderne osv.) i vor Tid aabenbart stedse mere tendere imod Kommunisme. — Han er endelig overbevist om dennes Sejr, fordi Videnskaben tydelig nok peger i Retning af den. Efter at det herskende System i Nationaløkonomien, — yderst naivt, men inderligt troende — havde anerkjendt Hungersdød og Kriser som nødvendige Regulatorer, havde proklameret Arbejdernes Fordømmelse til evigt Slavearbejde og evigt Slaveunderhold, bliver det bange for

det Spejl, som Socialismen holder op for det, og idet det fornægter alle Kjendsgjæringer og undlader at levere nogen ny videnskabelig Begrundelse, springer det pludselig over til Sætningen om den evige »økonomiske Harmoni«, — — sikkert de sidste Krampebevægelser før Døden! Og ser man saa theoretisk dybere til, saa ser man, at til Grund for Nationaløkonomien ligger kommunistiske Begreber, og at den nationaløkonomiske Udvikling netop bestaar i en Stræben efter at bringe disse kommunistiske Begreber til at træde frem.

Men tror end R. paa Kommunismens Fremtid, o: paa Ophævelsen af den private Jord- og Kapitalejendom, saa erkjender han dog naturligvis, at man ikke let kommer bort fra en saa rodfæstet Institution. Der vil hengaa lange, lange Tider, inden det lykkes at komme bort herfra, og inden saavel de herskende besiddende, som de tjenende arbejdende Klasser ville blive intellektuelt og moralsk modne for den Fremtidsordning, han betragter som Idealet. Indtil da maa man hjælpe sig med Kompromis'er. (S. 210—30).

Endelig naar da R. til Besvarelsen af de fire Spørgsmaal — om Kapitalens Natur, Oprindelse og Virken, som hans Undersøgelse skulde bringe. Først i Bogens sidste Tredjedel undersøger han »Kapitalen i den isolerede Husholdning«, S. 231—255, »Nationalkapitalen i en Tilstand uden Jord- og Kapitalejendom«, S. 255—289, og »Nationalkapitalen i en Tilstand med Jord- og Kapitalejendom«, S. 289—315. Hans (temmelig polemiske) Udviklinger føre ham til det Resultat: at »Kapital« er Materiale og Værktøj, er Produkt, der tjener til ny Produktion, hvorimod »Indkomst« er Produkt, der umiddelbart tjener til Tilfredsstillelse af Fornødenheder. — Kapital er et tidligere sket Arbejde, hvorpaa nyt Arbejde skal følge, medens Indkomst er færdigt Arbejde, hvorpaa Nydelse følger. Indkomsten er Vejens Maal, Maalet for den Vej, som Arbejdet har at tilbagelægge; Kapitalen kun en tilbagelagt Strækning af Vejen. Kapitalen er altsaa »vorgethane Arbeit«, opstaar kun ved Arbejde, forøges kun ved Arbejde (altsaa ikke ved »Opsparing«), reproduceres kun ved Arbejde. — Men selvfølgelig taler R. her om Kapitalen i og for sig, om Kapitalen fra hele Nationens Standpunkt. Han gjør sig ikke, som Nationaløkonomerne i Almindelighed, skyldig i den skjæbnesvangre Forvexling af

Kapitalen i og for sig (Nationalkapitalen) og Privatkapitalen. Privatkapitalen, »den til et produktivt Foretagende nødvendige Privatejendomslod i Nationalproduktet«, bestaar ikke blot i Materiale og Værktøj og opstaar og forøges ikke ved Arbejde. Privatkapitalen i det bestaaende Samfund har positive Retsinstitutioner, den private Ejendomsret over Jord og Materiale og Værktøj, at takke for sin Tilværelse, at takke for at den kan voxe ved til Fordel for sine Besiddere, væsenligt Ikke-Producenter, at inddrive Afgifter hos Producenterne.

A. P.-St.
